

FATİH SULTAN MEHMED'İN GEVALE KALESİ İLE KARAMAN İLLERİNİ FETHİ ve HÂMİDİ'NİN TERCİ-I BENDİ

M. ZEKİ ORAL

Vakıflar U. Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürü

Konya Selçukîleri devletinin çökmesi üzerine Selçuk Payitahtına sahip olan Karamanoğulları devleti, Anadolu'da kurulan Beyliklerin büyüklerindedir. Osmanlılar, idarede, askerlikte sağlam esaslara dayanan devlet teşkilâtı sayesinde diğer beyliklerin zararına olarak süratle inkişaf etmişler, daha I. Murad zamanında Karaman devleti hudutlarına dayanmışlardı.

I. Murad zamanında 788 H. (1486. M.) yılında Karamanoğlu Alâü'd-din Bey mağlûp ve esir edildi. Yıldırım Beyazid, Karamanlılarla iki defa harp etti. 793. H. (1390 M.) tarihinde vaki olan birinci savaşta Beyşehir, Seydişehir taraflarından bozkıra doğru zaptedilerek Konya garp ve cenup taraflarından sarılmış, Çarşamba suyu hudut kesilmişti. İkinci harpte ise Karaman illeri tamamen fetholunmuş, hükümdarı da idam edilerek Karaman devletine nihayet verilmişti. Meşhur Ankara harbinde Osmanlıların mağlûbiyeti, Timurlenk tarafından, Bursa hapishanesinde bulunan Karamanoğlu Mehmed Beye ecdadından kalan memleketlerin fazlasıyla verilmesi üzerine Karamanoğulları devleti yeniden ihya edilmiş oldu.

Geçirdiği fitret devrini müteakip derlenip toplanmaya çalışan Osmanlı devletinin başına Çelebi Sultan Mehmed geçmiş ve 817 H. (1414 M.) de Karamanlılarla yaptığı mu-

harebeyi kazanarak gönü rahat olmuş, hastalığı da geçmişti.

II. Murad zamanında Karamanlılarla 830 H. (1426 M.), 836 H. (1432 M.) 848 H. (1444 M.) yıllarında üç defa önemli muharebe oldu. (1) Osmanlılarla başa dikamıyacağını bu acı tecrübelerle anlamış bulunan Karamanoğlu İbrahim Bey, Osmanlılarla iyi geçinmeye mecbur kalmıştı. Fakat Osmanlılara karşı kını devam ediyordu. İbrahim Beyin yedi oğlu vardı. Bunların en büyüğü olan İshak Bey cariye doğmuştu. diğerleri Pîr Ahmed, Karaman, Kasım, Alâü'd-din, Süleyman, Nure Sofu ise Sultan Murad'ın kızından idiler. (2) İbrahim Bey, Osmanlılara akraba olan çocuklarına İshak Beyi tercih ediyordu. İshak Beyi kendisine veliaht tayin etmiş, Silifke kalesiyle hazinelerini ona vermişti. (3) Diğerleri buna razı olmadılar, babalarını Konyada muhasara ettiler. İbrahim Bey de hasta olduğu halde Konya'dan çıktı. Gevale kale-

¹ Bu seferler *Tac-üt-Tevarih*'in 103, 128, 131, 274, 329, 355, 370, 479, 516, 544 üncü sahifelerinde ve diğer Osmanlı tarihlerinde yazılıdır.

² Bu oğlanların mecmuu Sultan Mehmed Bin Yıldırım (Çelebi Sultan Mehmed) kızı Sultan Hatun'dan idi. Emma İshak Cariyeden idi. *Kitab-ı Cihan-nüma. Neşri Tarihi* C. II, S. 770 Türk Tarih Kurumu yayınlarından.

³ İshak bey'den gayrisinde "Osmanlıluk alacası vardır" diye sevmezdi. Ayn-ı eser C. II, S. 772.

sine sığınmak üzereyken vefat etti. Pîr Ahmed Bey, Konyada kaldı. İshak Bey İçe le kaçtı. Süleyman ile Nure Sofu, Fatihe iltica ettiler. İshak Bey, Karaman tahtını elde etmek için Uzun Hasandan yardım istedi. Her merhale için bin filori vermeyi teklif etti. Bu teklifi kabul eden Uzun Hasan Erzincandan Sivasa geldi. İshak Bey istikbal ederek Karamana getirdi. Pîr Ahmed, bunlara karşı duramayacağını anlayınca diğer kardeşlerini de alıp Fatihe iltica etti. İshak Bey, Karaman tahtına oturdu. Uzun Hasan askerleri Anadolu'da bir çok zulümler yaptılar. Hayvanatı sürdürdüler. (1) Bu yüzden halk İshak Beyden de şikâyete başladılar. İshak Bey, Fatihten emin olmak istiyordu. Ulemeden meşhur Sarıyakup oğlu Ahmed Çelebiyi, Fatihe elçi gönderdi. Kardeşlerine yardım etmediği takdirde kendisine Akşehir ve Beyşehir taraflarını terk edeceğini bildirdi. Fatih: "Onlar bizim eski hakkımızdır." Böyle hediye teklif etmek ölüyü azadetmeye benzer. Eğer kardeşlerinin mekrinden emin olmak istiyorsa Yıldırım Bayezid zamanındaki gibi Çarşamba suyundan hudut kesmelisin..." dedi. İshak Bey buna razı olmadı. Uzun Hasan'ın yardımlarından bahsetti. Fatih Sultan Mehmed, Antalya emri Hamza Beyi diğer hudut beyleriyle Pîr Ahmedin yardımına gönderdi. Pîr Ahmed bunlarla birleşerek Ermenek yahut Dağpazarı mevkiinde İshak Beyi mağlûp etti. İshak Bey ailesiyle oğlunu Silifke kalesinde bırakarak Uzun Hasana kaçtı. Pîr Ahmed Bey, tekrar Karamana hükümdar oldu. Pîr Ahmed bu yardımına karşılık Akşehir, Beyşehir, Sıklanhi-

sarı ve Ilgın pazarını Fatihe bırakmıştı. Aradan çok geçmeden Ilgın yanındaki kaplıcaları Fatihten geri istedi. Daha başka sebepler de araya girdi. (2) Pîr Ahmed Beyle Fatih'in arası açıldı. Dulkadir oğlu Şehsuvar Bey de itaattan yüz çevirmişti. Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan seferinden önce bu tarafı emniyet altına almak istedi. İşte Hâmidî'nin tarif ve tasvir ettiği Karaman seferi böylece başlamış oldu. Fatih, büyük bir ordu ile Konya üzerine yürürdü. Pîr Ahmed Bey mukabele edemedi. Lârendo tarafına çekildi. Fatih Konya ve Gevale kalelerini zaptetti. Sadrazam Mahmud paşayı serdar tayin ederek Lârendeye göndermişti. Mahmud paşa ile Pîr Ahmed arasında büyük bir harp oldu. Akıbet yine Pîr Ahmed yenildi. Turgut oğullarının takibi Fatih tarafından emredildi. Karaman elle-rindeki sanatkarların İstanbul'a sürülmesi ferman olundu. Mahmud paşa bu hususta şefkatli davrandı. Herkesin rızasını talep ederek tehcire tabi tutmuştu. Rum Mehmed paşa, Mahmud paşanın rüşvet alarak fukarayı İstanbul'a sürdüğünü gamzladı. Bu ve başka sebeplerle Mahmud paşa azledildi. Yerine Rum Mehmed paşa sadrazam oldu. Fa-

¹ Anadolu halkı Karamanoğlu'ndan Fatihe şikâyet ettiler. "Karamanoğlu ilmizi yakıp, avret ve oğlanlarımızı çeker. Mal ve menalimiz yağma ider. Türütlü eziyetlerinden mütazarrız" dediler ve ağlaştılar. Sonra devam ettiler "Madem ki Karamanoğlu Karaman'da beydir. Avret ve oğlan bizim değildir. Her zaman bizi soya soya fakir, dilenci eyledi, Karaman ili dahi senin gibi âdil şaha lânyktır. Atan ve deden ruhi için Karamanoğlanlarını ol vilâyette bırakma yoksun... Oğlancıklarımızın eline yapışıp âhar memleketlere başımızı alıp terk-i vatan idip çikar, gideriz" deyip bir uğurdan Hünkârın ayağına düşüp feryad eylediler. Hünkârın özü göynüydü, ve :

—Ağlaşmayın Müslümanlar İnşa-Allah Ol zalimin şerrinden sizi âzâdlerin. Deyü ahd eyledi. Bunlar dahi Hünkâra dua idip gittiler. Ayn-ı eser C. II, S. 779-780.

² Ve Beyşehri 300 evdir, gaaret idip, cebirle davarların aldıktan sonra 36.000 akça mâl-i âmân aldı. Kalanını dahi buna kıyas eyle. Ayn-ı eser C. II, S. 772.

kat pek zâlimane hareket ederek Karaman, Konya ve Aksaray'dan yüzlerce kimseyi İstanbul'a sürdü. Bunun tafsilâtı *Şikâri'de* pek hazin yazılmıştır. (6) Konya kalesini İbrahim Bey yıktırmıştı. Fatih yapılmasını emretti. (7) Kale yapıldı. Üzerine şu kitâbe kondu.

1 - عامر الحصن باهر البرهان

قد بنى بالعلی مبانیه

2 - وهو سلطان محمد بن مراد

لا يرى في الدنيا مدانيه

3 - اسمعوا من لسانى التاريخ

خلد الله عدل بانيه (8)

Türkçesi "Kaleler"

mamur ve inşa eden delilleri (burhanı) kuvvetli olan ve dünyada eşi bulunmayan hükümdar Murad oğlu Sultan Mehmed bu binası yüksek kaleyi de yaptırdı. Tarihini benden dinleyiniz : Allah bânisinin adaletini ebedî kılsın.) Son mısra ebced hesabıyla 872 dir. Görüldüğü gibi kitâbe tarihi 872 H (1467 M.) dir. Aşağıda yazılacağı veçhile Hâmîdî aynı tarihi bir mısrala ifade etmiştir. *Tac-üd-tevarih*'te de böyledir. Şuhalde bu

6 *Şikâri tarihi*, matbu nüsha, S. 197.

7 *Tac-üd-tevarih*, C. I, S. 497-501 ve 510-512. *Hammer tarihi* tercümesi, C. 3, S. 89-95.

[8] Aşık Aya Sofya Kütüphanesi No. 3204 ve Aşık Efendi Kütüphanesi No. 204 de mukayyet ve arapça yazılmış, sayın Prof. Mukrimin Halil Yınac tarafından tercüme edilerek *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* sene 14, S. 2 (79) ve 3 (80) de negredilmiş olan Osmanlı tarihinde kayıt ve işaret edildiğine göre bu kitâbeyi Fatih'in Çileli Sadrazamlarından Karamanî (Nişancı, Çelebi, Tevki-1) Mehmed Paşa kaleme almıştır. Mehmed Paşa, Hazret-i Mevlâna ahfadından Postnişin ikinci Ârif Çelebi'nin oğludur. *Sicil-i Osmanî* C. IV, S. 105 de yazıldığı gibi 869 [1464] da Nişancı, 882 [1477] de Sadrazam olmuştur. Fatih Mehmed'in vefatı üzerine 886 [1481] senesinde çıkan karışıklık esnasında şehit edilmiştir. Şiirde [Nişancı] mahlasını kullanırdı. Kalem kuvvetliydi. Fatih tarafından Uzun Hasan'a yazılan mektupları da müşârinleyle yazmıştır.

Fetih senesini 872 den başka gösteren tarihlerin hatalı olduğu kabul olunabilir. (9) Fatih Sultan Mehmed, Gevale kalesini almakta bir hayli zorluk çekmiş olduğu için bu kalenin yıkılmasını emretmiştir. Gevale kalesinin coğrafi mevki hakkında tereddütler vardır. Onun için bu kale hakkındaki etütlerimizi de buraya dercederek Hâmîdî'nin *Terci-i bendine* geçeceğiz.

Gevale Kalesinin Coğrafi mevkii : Gevale kalesi, Konya'nın batı kuzeyinde ve şehirden 13 kilometre uzaktadır. Konya ovasının batı taraflarını arızalayan Sızma —Gelemiş dağlarından Loras dağlarına doğru uzayan silsile arasında bulunan Takyeli dağın üzerindeki tepenin başındadır. Tepe üzerinde kale bir taç gibi görüldüğü için halk buraya Takyeli —Takgeli dağ ismini vermiştir. Bu mevki arşiv kayıtlarında şöyle yazılıdır :

1 — 15/Rabi-ül-evvel/828 tarihli Şâdi bey vakfiyesinde

بحوال القلعة كواله المنتهية الحدود بالاملك

الحاج محمد والى وقف پير حسين والى الطريق

yani "Gevaliye kalesi tarafında yurkarı hududu Hacı Mehmed milki, ondan Pîr Hüseyin (9) vakfı, ondan yol...) şeklinde yazılıdır.

2 — 10 Tegrinievvel 1331 tarihli senedi hâkanî kaydına göre (Konya'nın Sudirhemi nahiyesine bağlı nefsi Sille karyesinin Gevale altı mevkiinde üç dönüm üç evlek atık dönüm dokuz evlek yer...) denilmektedir.

Bu tepenin bir krater olduğunu gösteren indifai sahralar ve lav bakiyeleri vardır. Buraya Hoca Cihan ve Saray köyü yoluyla gidilir. Ayrıca Saray köyünün kuzeyinden geçen ve güzergâhında ahırlar, sarniçler bulunan

9 Aşık Paşazade; Gevale kalesinin tahrip edildiğinden bahsetmez. Aynı zamanda vak'ayı 571 yılında göstermiştir. S. 169.

9 Pîr Hüseyin Bey için bk. *Vakıflar Dergisi*, sayı III, S. 32-33.

başka bir yol daha vardır. Tepeye yaklaşıldığı vakit yol büsbütün sarp bir şekil alır. Bu etekten tepeye ancak bir saatte çıkılabilir. (Resim ve kroki)

Takyeli dağın tepesi takriben dört dönüm murabbaında bir alandır. Tepesinde 5x18,5 metre eb'adında mağaralar vardır. Bu mağaraların ahır olarak kullanıldığını zannettirecek takalar, yemlikler de görülür. Bu mağaralardan başka mesken harabeleri, sarniç yerleri ve üç sıra müdafaa hattı yani divar bakiyeleri vardır. Şark tarafında bir merdiven ile yer altından tepeye bir yol varmış, yıkılmış yerleri bellidir. Tepede bir su vardır. Bunu uyuz illetine şifalı sayarlar. Son asırda burayı tarihçilerimizden merhum Ahmed Tevhit beyle Ferit Uğur bey ziyaret etmişler, ihtisaslarını yazmışlardır. (10) Şöylece ve kat'i olarak tesbit olunan kalenin Coğrafi mevkiine Hammur hiç temas etmemiş, mütercimi ise Gevale kalesinin Gülek kalesi olması ihtimalinden bahsetmiştir (11) Ahmed Tevhit bey merhum Gevale kalesine bizzat çıkmış, kaleyi tarif etmiştir. Kendisiyle muasır, hatta aynı mecmuada çalışan arkadaşı Halil Etem bey merhum makale ve kitaplarında hep "Selçuk ve Osmanlı tarihlerinde adı pek çok geçen bu mühim kalenin mevkiini tayin etmeğe muvaffak olamadık" demiştir. (12) Roma-Bizans devirlerinde müstahkem bir mevki olan Gevale kalesini (13) Türkiye Selçukluları devletinin müessisi Kutulmuş oğlu Süleyman Konya ile birlikte Bi-

zanslıların Konya valisi Martava Gusta, Gevale kalesindeki Dizdar (Kumandan) ı da Romanüs Makri idi. (14) Sultan I. Mesud ile Bizans İmparatoru Manünel Komnen arasındaki harplerde Mesud Konya ile Gevale kalesi arasında bir mevki tutmuştu. (15) Üçüncü Haçlı orduları Konyayı muhasara ettikleri vakit Kılıç Aslan bu kaleye iltica etmişti. Haçlılar burayı zaptedemeyince sulh yapmağa razı oldular. (16) I. Gıyâsü'd-din Keyhusrev ikinci defa hükümdar olunca kardeşi oğlu III. Kılıç Aslanı bir kaç gün Gevale kalesinde tuttuktan sonra Tokada göndermişti. (17) Aksarayî, III Kılıç Aslanın Tokada gönderilmeyip Gevale kalesinde öldüğünü yazmaktadır. (18)

Bağdat Halifesi, Şeyh Şihabü'd-din Sühreverdî'yi elçilikle Sultan Alâü'd-din Keykubâ'd'a göndermişti. Sühreverdî'nin Konya'ya girdiği vakit Alâü'd-din Keykubat Gevale kalesinde bulunuyordu. Sultan ül-Ulema Hazretleri de bera-

ve yazılmış olan bu Mabut önce Asya'da meydana gelmiş, Firikiyalılara, sonra Roma ve Yunanistan'a ve diğer kavimlere geçmiştir. Bu Mabut için dağların tepelerinde ve kümbetler şeklinde Mabutlar yapıldı. Mabut, başında dokuz burçlu diyadem, elinde davul, iki yanında iki aslan ve altında bir de tavşan bulunan tahta oturmuş bir kadın şeklinde tasavvur edilmiştir. Bol ve geniş elbisesinin rengi de yeşildi. (Konya Mecmuası, sayı 12, S. 765-768)

10 Anonim Selçukname, matbu nüsha tercüme kısmı, S. 23.

11 Deguignes tarihi tercümesi C. IV, S. 73.

12 Cilement Huvar'ın Konya namı eseri, S. 131 den naklen Ahmed Tevhit Konya'ya bir seyahat S. 26.

13 İbn-i Bîbî muhtasarı, Osman Nuri tercümesi S. 42 ve Hutsuma tab'ı Selçukname S. 73, bundan naklen Halil Etem Kayseriye şehri S. 23.

14 Aksarayî tercümesi, S. 129.

10 Ahmet Tevhit, Konya'ya bir seyahat, S. 25, gayri matbu bir eserdir. Hususî kütüphanemdeki nüshası. Ferit Uğur, Takyeli dağ, Konya mecmuası sayı 5, S. 299-300.

11 Hammer tarihi tercemesi, C. III, S. 92.

12 Halil Etem, Kayseriye şehri, S. 23, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası sené 3, S. 833.

13 Gevale eski bir Mabudun adıdır. Şöyle ki; Bir çok Tanrıların anası ve feyz-ü bereket Tanrısı olan Cybel, asırlar boyunca mukaddes sayılmış. Sibel, sibe, kibe, kübele, givele, gülvel, güvele ve daha bir çok şekilde söylenmiş

berdi. Sühreverdi'yi Gevale kalesinde kabul ettiler. (19)

Selçuk veziri Sadüddin Köpek hükümdar II. Keyhusrev'den aldığı bir fermanla Selçukîlerin meşhur ilim adamlarından ve askerî kumandanlarından olan Kema'lüddin Kâmyarı Gevale kalesi zindanında şehit ettirmişti (20) IV. Kılıç Aslan zamanında Karaman oğullarıyla Muinüddin Pervane arasında Gevale kalesi önünde harp olmuş, Karamanlılar mağlup edilmişlerdi (21) IV. Kılıç Aslan Karaman'ın kardeşi Bunsuz'u Candarlar Emiri yapmıştı. Çok geçmeden hapsedti. Ve Karaman'ın çocuklarını da Gevale kalesine tıktı. Sultân'ın ölümünü müteakip Muinüddin Pervane tarafından hapisten çıkarıldılar (22) Konya'da İlhanîlerin idaresi zayıflamıştı. Eşref oğlu Süleyman Bey 15/Zilhicce/692 H. (1292 M.) günü gece yarısı Gevale kalesini zaptetmişti. Piyadeler o taraftaki bağları yağmalıyor, evleri yakıyordu. Konya halkının gönlüne bir korku düşmüştü. Eşref oğlu kırk gün kaleye hâkim oldu. Emir Cemalüddin, Sultanın kardeşi ve Konya'nın ileri gelenleri Eşref oğluna bir mektup yazdılar ve: "Gevale kalesi büyük bir lokmadır. Anadolu'nun kilididir. Henüz Mogol nesli de kesilmemiştir. Hususiyle Keyhatu han gibi bir zat hükümdardır. Etrafındaki biçarelerin kanına girme..." dediler. Bu mektup üzerine Eşref oğlu kaleyi terk ederek 29/Muharrem/692 H. (9/1/1293) te Süleyman şehrine gitti (23). Bu vaka üzerine Baytimur, Samagar oğlu Arap da Gevale

kalesini kurtarmak için Konyaya hareket etmişlerdi (24) Ulu Arif Çelebi sağ iken Gevale kalesi Dizdarı Necmüddin bey idi. Necmüddin beyin rivayetine göre bir gün Ulu Arif Çelebi Konyada Eflatun hakim Kilisesine gelmiş, Papazlarla oturuyordu. Kale halkından da 40 - 50 kişi bu mahalle gelmişlerdi. Ulu Arif Çelebi Hazretlerine şarap dolu bir kadeh sundular. Hazret kadehi yere attı. Kadeh döndü, döndü Durduğu vakit şarabın bir damlası bile dökülmemiş olduğu görüldü. (25) 720 H. (1320 M.) yılında Emir Timurtaş Konyayı Karaman oğullarından almış ve etrafını istilâ etmişti. Ulu Âbid Çelebi'yi nasihat için uç taraflarına göndermek arzu etti. Âbid Çelebi gitmek istemiyordu. Fakat Ertena beyin ısrarı üzerine ister istemez yola çıktı. Avdet ettiğim zaman Konyada bunlardan kimse kalmamış, diye inkisar etmişti. Avdetinde hakikaten Timurtaş ve tarafları Konyayı terk etmişlerdi. Diğerleri hep Konyadan uzaklaştırılmış, bunlardan yalnız Taçkızılın oğlu Zahirüddin kalmış, o da Gevale kalesinde bulunuyordu. Bu hikâyeye Eflâkinin bizzat müşahedesine istinat etmektedir. (26)

Anadolu'da Timurtaş galesi bertaraf edilince 10/Rebiül-âhir/729 tarihinde Karaman oğlu paşa Musa Bey, Gevale kalesini aldı (27) böylece Karaman oğullarına geçmiş olan Konya ve Gevale kaleleri 150 sene kadar bu devletin elinde kaldıktan sonra yukarıda yazıldığı gibi 872 yılında Osmanlılara geçti. Bu vakayı şimdi Hâmidî'den dinleyelim :

¹⁹ Menakib'ül-Arifin ve Meratip'ül-Kâşifin, Tahsin Yazıcı tercümesi C. I, S. 4.

²⁰ İbn-i Bibi Muhtasarı tercemesi S. 197

²¹ Aksaraylı tercümesi S. 159.

²² İbn-i Bibi tercümesi S. 290.

²³ Anonim Selçukname matbu, nüsha tercüme kısmı S. 63.

²⁴ Aksaraylı tercümesi S. 280.

²⁵ Menakib'ül-Arifin, Konya Müzesi kitaphığı. 2158 yazma nüsha S. 604. Tahsin Yazıcı tercümesi C. II, S. 365-367.

²⁶ Menakib'ül-Arifin, tercümesi C. II, S. 248.

²⁷ Anonim Selçukname, matbu nüsha S. 68. hususi kütüphanemdeki yazma nüsha S. 116.

Hazreti Sultan (Fatih Sultan Mehmed) in köleleri elinde Gevale kalesinin ve Karaman beldelerinin fethi :

Vaktaki güneş ışık oklarını gök kalesinden attı. (Sabah oldu) Sabite ve seyare yıldızları kümeleri birer birer saklandılar, güneş feleğin çimenzarında ruhânilerin melek askerlerini gösterdi. Zulüm askerlerinin kırılması, mağlûp olması için şihaptan hilâl kavsi zenberekle ateş parçaları attı. R u m padişahı bayrağını yükselttiği zaman Ş a m ve H i n t askerlerinden bin kerre yüz bini (yüz milyon) birden kaçtılar. Sultan sabahleyin son akşam şafağında ay yüzlü güneşi seyretti. Ve yüz bin fidyeye dedi. Balık pulu gibi giyen felek artık sinisini açtı. O saadetli felek şarktan garbe bir günde seyretti. Sahrayı koşarak geçti. Üzengisinde ay olan H u s r e v î atı hakikaten bir küheylandı. Kadri yüce Sultan Konya şehrinde bu sene içkalenin yapılmasını emretti. Kale yapıldı, Hisar tamam oldu. Kale burçlarının üzerine top tüfek yerleştirdiler. Şahın K o n y a ellerini fethettiğini zühre yıldızı göklere ilân etti. Ve :

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

O Yüce mertebeli Şah S u l t a n M e h m e d'dir.

Şehriyârın mansur askerini K o n y a sahrasına arzemesi :

Ey Ulu Sultan! Varlık arsası senin askerlerine gösterilecek yerdir. Dünya senin içindir. Silâh ve pusatınla sen de —onların üstünde— güneş gibisin. Cihanda felek dedikleri Pîr yüz asırda senin gibi kimse görmedi. Ey din Sultanı, bu parlak, müzeyyen zırh senin askerinde göründü. Ona yaraşır. K o n y a sahrasında G e v a l e kalesi eteğinde baştan başa zırhlara gark olmuş deryalar gibi çoşan yüz saf asker göründü. O saflar kendiliğinden parlıyordu. Demir ve çelikten yeşil bir dağ gibiydi. Kılığ, mızrak ve okların akislerinden gök yüzünü toz duman kapladı. Yalın kılığların ve mızrakların parıltısından ateşler çıkıyordu. Bu ateşten hasetçilerin gönlü öd ağacı gibi yandı. Kırılan, fırla-

yan okların parçalarından havanın yanakları sarı, yeşil, kırmızı, beyaz ve menekşe rengini almış bulunuyordu. Hücum esnasında suvari askerleri mızrakları ile güneşin kursunu kapıyorlar, bazı mızraklı askerlerin hücumu korkusundan dağlar parçalanıyordu. Bazan yayından çıkan oklar hasetçi düşmanları alıp mezara iletiyorlardı. Kahraman, cihangir Sultan bu asker saflarının önünde ilerliyordu. Düşmanın başı ve gözü okların hedefleriydi. Ulu Sultan'ın ihtişamlı askerindeki debedebe ve tantanayı gökte güneş hayretle seyrediyor, zühre yıldızı saz sesiyle bu nâmeyi söylüyordu.

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

O Yüce mertebeli şah Sultan M e h m e d'dir.

Hükümdar K o n y a sahrasını geçip L â r e n d e diyarına karargâh kurduğu vakit Ş a m ve M ı s ı r halkının korkudan yürekleri titremeğe başladı. Sabahleyin kible tarafında Halil'ullah'ın inşa ettiği K u d ü s şaha sadakat gösterdi. Ve şahın ayağı tozuna selâm gönderdi. Şehirden şehire müjdeler gitti. Güvercinler bu fetih haberini burc-u evliya'ya kadar ilettiler. Bu haber Ç i n padişahına da ulaştı. Yüce Sultan senin bir selâmın ondan bağ alır. Sen hergün bir kıta zaptetmeğe muktedirsin. M ı s ı r üzerine güneş gibi doğmanız da mümkündür. M ı s ı r Sultanı senin gölgeneye köle olur. Senin keskin kılıncın kınından dışarı çıkmasını müteakip Ş a m halkı namına hutbe okutmak isterler, Eğer Allah senin kalbini Mü'minler üzerine merhametli kılmasaydı ne M ı s ı r kurtulurdu, ne de Ş a m... Bundan dolayı M ı s ı r halkı emniyet ekmeği yediler. Şahın şükriünü edada devam ediyorlar. Yalnız M ı s ı r l ı l a r değil şarktan garbe kadar bütün insanlar senin lutfunun, kadir ve kıymetinin methini ederler. Ve :

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

O Yüce mertebeli Şah Sultan M e h m e d'dir.

Salvetinden düşmanların gözüne âlem dar, senin ününden onların günleri karanlık oldu. Düşmanlar şöhretini duydukaça utandılar. Askerlerinin önünden düşman firar etmiş ise acep değildir. Zira ki orası harp meydanıdır. İstirahat ve eğlence yeri değildir. Zaten başka türlü de olamazdı. Düşman ya sulh isteyecek yahut kaçacaktı. Nitekim öyle oldu. Zira senin askerlerle harp etmek re'inde bulunamazdı. L â r e n d e diyarının sahrasında harp olduğu gün düşmanın kanı deniz gibi, senin mızrağın da o denizde timsah gibiydi. (28) Orada bozulan düşman kaçtı. Taşlık dağların ortasına firar etti. Kumandan ve zabıtların onları kaplanlar gibi kovaladı. Düşman baktı ki sahra baştan başa ok, mızrak, kılıç olmuş, karşında saf bağlayıp harp edemedi. Düşman elinde bulunan M e r z i b u m hisarı taştan metindi. Fakat düşman ürkmüş öküzler gibi sersem olduğu için o kalede de tutunamadı. Düşman her işinde cehaleti yüzünden öküzlere denk sayılabildi. Her nerede senin bayrağının bir parçası kendisini gösterse, orada fetih kumaşı renk renk görünür. Fetih günü hazine evindeki renk renk kumaşlar sersem düşmanın başına dünyayı dar dar etmişti. Bu beyti dün gece zühre okuyordu. Onun sesinden feleğin dokuz kubbesi çalgı sesiyle doldu :

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

O Yüce mertebeli Şah Sultan M e h m e d'dir.

Güneş altın ışıklarını saçtığı vakit düşmanın en gerisi Ş a m'ın kapısına kadar kaçmıştı. O s m a n o ğ l u diyarında gözü olan düşmanın hevesi toprağa gömüldü. Devletin sancağı her yerde genişledi. Dağ içine saklanmış düşmanı ok ve hançer zoriyle meydana çıkardı. Muti kıldı. Düşman O s m a n l ı askerini

demir çelik içinde görünce kendisini gam putasında kalay gibi eritti. Düşman O s m a n l ı ülkesinin değerini takdir edemediği için miskin ve zelil oldu. Sultanlığı kabul ve takdir edenler atâ ve ihsanla okşandı. Ey dindarların iltica ettiği büyük hükümdar, A n a d o l u'dan K u d ü s e kadar harap olmamış Kilise kalmamıştır. Sen memleketler zapteden ve taç bağışlayan Sultansın! Cömertlikle bütün H u s r e v l e r i n başı oldun. Her bir hünerin kıymetini iyi bildiğin için devletli günlerinde faziletli adamlar meydana çıktı. Güneş gibi kılıç parladığı zaman bu beyti bir mecliste zühre yıldızı okudu:

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

O Yüce mertebeli şah Sultan M e h m e d'dir.

Sıfat-ı Hisar-ı Gevale :

Padişahın yenilmez askerinin yüzü Hakkın inayetiyle G e v a l e kalesi tarafına döndü. O zaman bir kale gördüm ki dokuz felek onun dizdarı idi. Gök kubbe bu sahrada onun mislini görmemişti. Kalenin başı şerefle göklerin yukarisına ilişmiş, etekleri de bir kemer (bir kale divarını) ile takviye olunmuştur. Onun yüksek burçlarında geceleyin yıldızlar gök kandilleri gibi parlıyordu. Bir dağ ki, burçları demir direkler gibi yükselmekteydi. Ferkadân yıldızı o dağın tepesinden baş göstermişti. O karataştan bir kalc, Zuhul yıldızı da kapısında bekçisi... felek kalesi gibi bir kale, B e h r a m onun dizdarı... zamanın insanları ona Dar'ül-mülk adını vermişlerse sebebi kalenin gayet yüksek olmasından değil, ziyade muhkem olmasındandır. Kale muhafızları harp zamanında hep zırh giyinmiş, kemankeş ve topçulardır. Hepsı tüfek atarlar, mızrak tutarlar, pehlivanlıkta ve adam vurmakta şimşek çakmaları, gök gürültüleri gibi olurlar. Harp davulunun sesi hisardan yukarı çıktı. Onlar muharebeye başlarken hâtif : Ey kan tutmuş kavim, zinhar onları isteyiniz. Zira :

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından müeyyedir.

28 Yirmi altı gün muhkem cenk eylediler. sahra leşle doldu, dağ ve taş kırmızı kan oldu. İki askerden dokuzbin dörtyüz adam toprağa düştü, dört beylerbeyi helâk oldu, yedi sancak beyi, yüz iki müteferrika öldü. Dünya dünya olah böyle cenk olmadı. Âhir Karamanoğlu sınıp cümle beylerle B u l g a r a çıktı, Şikâri tarihi, matbu nûsha S. 196, 197.

O Yüce mertebeli Şah Sultan M e h-
m e d'dir.

Hükümdarın askeri kaleyi muhasara etti, F a t i h süvarisinden harp davu-
lu gulgulesi (sadası) göklere yükseldi.
Korkudan günüllerde zelzele oldu. Bu es-
nada padişahın gür sesi fitilden sıçra-
yan ateşlerle havanın yüzünü duman kap-
ladı. Yolun düz tarafına topları yerleştir-
diler. Şahın topçuları kale burçlarına ni-
şan aldılar. Böylece iki haftaya yakın iki
taraftan taş cengi oldu. Alçak dünya in-
sanın ekmeğini ağzındakodu. İsabet eden
taşlarla ölen düşman askeri kanından ka-
lenin etekleri ergüvan ve gül rengine bo-
yandı. Bir kaç kişi firenk toplarının mer-
misiyle helâk oldu. Nihayet kale halkı
aman dilediler. Hakka şükürler olsun ki,
hükümdarın yüksek talii, top sesleri ve
isabet eden taşların tesiriyle kale zaptol-
undu. Evet artık açıklayabiliriz : K a r a m a n
diyarı alındı. Şahın bu fethi
ancak Hakkın yardımıyla oldu. Yoksa bu
kadar sarp ve metin kaleyi almak imkânı
yoktu. H â m i d i, (29) daima şah-ı

29 H â m i d i, İ s f a h a n'da doğdu. Ora-
da tahsil ve terbiye gördü. Bilhassa edebî ilimlere
çalıştı. İ s f a h a n güzel yerd. Fakat şairli-
ğini takdir, dolayısıyla geçimini temin edecek
kimse bulunmadığı için seyahate çıktı. O söz in-
cillerini satın alacak bir müşteri arıyordu. Bir
müddet İ s f a h a n'daki dostlarından ayrılmak
istemedi. Çok geçmeden bu arkadaşlarının da da-
ğıldığını gördü. Sefere çıktı, serâzât olarak bir
çok memleketler doladı. Gittiği yerlerde o mem-
leketin kemal sahibi adamlarıyla bir seneye ya-
kın oturur, onlardan feyizyâp olurdu. Ayn-ı za-
manda o memleketin içtimal ve siyasi hayatına
da karışırdı, Hükümdara intisap iderek harplere
gider, sulh zamanlarında hükümdara nedimelik
ederdi. Otuz sene böyle seyyahat ettikten sonra
861 H. yılına doğru A n a d o l u'ya geldi İ s t a n b u l'da misafirlerle ve misafirlerin hayvan-
larına yemek ve yem veren imaretler olduğunu
duymuştu. Sadrazam M a h m u d paşaya ka-
sideler takdim ederek nazarı dikkati çekti. İlk
fırsatta F a t i h ile tanıştı. Malyetindeki kim-
selerle görüştü. Saray şairi oldu. Hükümdarın
yakini olarak kaldığı yirmi sene içinde çok izzet,
ikram görmüştü. Hükümdar ile beraber av eğlen-
celerine, hatta harplere gitmiş, mütemadiyen şiir-
ler, medhiyeler yazmış, F a t i h'in kütüphanesi
için eserler istinsah etmiştir. 881 H. yılında
K ı r ı m'ın zabtı üzerine yapılan şenliklerde hü-

cihanın methini söyle, kimsenin söylemi-
ye muktedir olmadığını şu beyti oku :

O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafın-
dan müeyyedir.

O Yüce mertebeli şah Sultan M e h-
m e d'dir.

Tetümme-i terci ve tarih-i fetih

Bu fetih dünya halkının ferahlığını
mucip olmuştur. Göğüslerde gönüller bu
fetihden sevinmişlerdir. K a r a m a n
diyarı, İ s k e n d e r ve C e m gibi
olan şahın memleketi oldu.

Çünkü F a t i h hazminde İ s k e n-
d e r, sevincinde C e m gibidir. Düşman
teslim yanağını hükümdarın ayağı üzeri-
ne koydu. Böylece akıl diyarında şahlık
ona teslim edilmiş oldu. Şu savaş hakkın-

kümdar etrafına ihsanlar dağıtırken H â m i d i-
ye de iki gulâm verilmişti. H â m i d i Hüküm-
darın musahibi ve saray şairi olarak müreffeh
yaşadığı şu günlerde hükümdarın bu ihsanına
arz-ı şükran edeceği yerde (biraz tarla ile iki
öküz bahşetseydiniz de küşenışın olsaydım) de-
mek gafletinde bulundu. Bunun üzerine B u r s a'da
S u l t a n M u r a d türbe ve imaretime
seyh olarak gönderildi. Bu hatasından ve B u r s a'ya
naklinden pek çok müteessir olan H â m i d i
bir çok hazin şiirler yazmış, kusurunun
afvine çalışmış ise de muvaffak olamamıştır. Di-
vanının 426. sahifesinde kayıtlı şu şiir onlardan
birdir.

Yâr eğer kılsa beni hâr elimden ne gelür.
Ve ger öldürse beni zâr elimden ne gelür.
Kırpığım yazdı, ciğer kanyla sarı yüzüme,
Maceray-ı dil-i hunkâr elimden ne gelür.
Dönmezem yâr yolundan ve ger inanmazsan,
Hancer'ünle ciğerim yâr elimden ne gelür.
Aşıkım aşık benden eğer incinürse,
Şehirden kovar beni yâr elimden ne gelür.
Kendü köyümden eğer H â m i d i-i sohtai,
Göndere B u r s a'ya Hunkâr elimden ne
gelür.

Külliyat-ı divan-ı Hâmidi, S. 426.

H â m i d i'nin 875 de M a h m u d adında
bir oğlu doğmuştu. M a h m u d evbark sahib.
zengin olmuş ve B u r s a'da imamlık yapmış-
tır. H â m i d i'nin C e l i l i adında diğer bir
oğlu daha vardır.

Mehazlar : Tarih-i Atâ, C. V. Latifi tezkere-
si, Osmanlı mücellifleri şuara faslı, S. 125. H â m i d i'nin kendi eserleri.

da yazılmış olan bu terci-i bend onu yükseltmek için göklere merdiven oldu. Gerçi gökler gibi yüksek ve muhkemdir. Fakat Da r'ü l - m ü l k olan K o n y a şahının himmetiyle fetholundu. K o n y a nın iç kalesi üzerine fetih tarihini gösteren كلك شاهی عالم است yani "Alemler şâhinsâhının kalemidir", misrası yazıldı (Bu misra ebced hesabıyla 872 dir).

Ey Şah! artık avdet eylemek zamanı gelmiştir. Senin yolunun toprağı gözlere zemzem suyu gibidir. Avdetin haberi şehirlerde duyuldu. Ufuklar mübarek sesinin gürültüsü ile doldu. Her kim ki bu yolda senin köpeklerinin arkadaşısıdır, o sıkıntı ve belâlardan emin ve kederden beridir. Buraların toprağı çoraktır. Güneş bu yeşil kubbede döndükçe her sene sana

böylece fütihat müyesser olsun. Zira bu fetihler âdem oğullarının memnuniyetini mucibtir. Padişahın fetihnemesi ve onun yüksek vasıflarını ifade eden şu beyit hal-kın dilinde tesbihdir :

- O Bahtiyar Hükümdar Hak tarafından mücyeyddir (30)
O Yüce mertebeli Şah Sultan M e h - m e d'dir. (31)

³⁰ *Usd-ül-Gabc* C. I, S. 189 da ve 'A y a - s o f y a'nın kapısında yazılı bulunan *(İstanbul)* bul elbette fetholunacaktır. Onu alan emir ne mübarek emir "bey, hükümdar" dir. Onun askerleri ne multu asker "ordu" dur. Mealindeki hâdis-i şerife işaretidir.

³¹ Bu 'Terci-i bend *Külliyat-ı divan-ı Hâmîdî* nin 67-73. sayfelerinde farsça olarak yazılmıştır. Biz mealen Türkçeye çevirerek buraya derc ettik.